

v nás je našim nezmeniteľným osudom, neustála oscilácia medzi vierou a pochybnosťou má len rôzne aktuálne podoby, sama však zostáva v hĺbke našich úsilí.

Višňovský predstavuje pragmatizmus ako živý a vnútorne neuzavretý spôsob myslenia o všetkom, čo je pre človeka, ktorý sa morí so svojím osudom, dôležité. A tým je všetko: svet poznania rovnako ako svet konania, svet politiky rovnako ako svet hodnôt, ktoré sú v pozadí našich činov, svet *sviatočný* i ten *všedný*.

E. Višňovský písal svoje štúdie vytvárajúce celok jeho práce v rozpätí viacerých rokov bez pôvodnej ambície spojiť ich v jednej knihe, *celok* sa im však predsa len darí odhaliť, aj keď nie celkom ľahko – nemáme pred sebou klasický explikatívne uzavretý text. Jeho prednosťou však môže byť podľa nášho názoru inšpiratívnosť, ktorá môže čitateľa viesť k tomu, aby sa do pragmatistickej filozofie ponoril prostredníctvom jednotlivých jeho predstaviteľov, či už starších – Peircea, Jamesa či Deweyho, ak máme spomenúť aspoň *klasikov* –, alebo *mladších* – prinajmenšom prostredníctvom Rortyho, ktorý sám seba s týmto prúdom, resp. s jeho novými variantmi ochotne spájal. Nuž, vážený čitateľ, prostredníctvom Višňovského monografie si *siahni* na dedičstvo pragmatistov, ponor sa do meandrov myslenia tých, ktorí sa usilovali *zlepšiť* život každého z nás bez toho, aby zabudli na tých *druhých*, bez ktorých sa nezaobídeme, bez ktorých naopak ani my sami nie sme schopní byť tým, čím sme!

František Mihina

František Mihina
Katedra filozofie FF PU
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
e-mail: mihina@unipo.sk

MICHAL CHABADA:

Kapitoly z dejín stredovekej filozofie I. Kresťanstvo a starovek

Bratislava: Univerzita Komenského 2014, 136 s.

Vydať kontinuálnu sériu vysokoškolských učebníc logicky i chronologicky na seba nadväzujúcich je na Slovensku v oblasti filozofie určite nevídaným zámerom. Predkladaná učebnica docenta Michala Chabada z oblasti stredovekej filozofie patrí k ešte prekvapivejším počínom. Nie je bežné, a už vôbec nie samozrejmé, aby daná oblasť výskumu priniesla päť na seba nadväzujúcich učebníc z oblasti dejín stredovekej filozofie, ako ich autor hodlá v dohľadnej dobe pripraviť.

Prvá učebnica – ako už názov napovedá – je venovaná kresťanskému staroveku. Termín „kresťanský starovek“ autor používa zámerne, keďže pod tento názov spadajú aj

autori, ktorí sa inak nemôžu označovať názvom „patristickí“ či „patristi“. Ide však o osobnosti, ktoré by nemali byť v dejinách filozofie opomenuté. Úvod takýchto rozsiahlejších dejín filozofie tvorí už klasicky definované stredoveké filozofie a jej charakteristika odvíjajúca sa od etymologického, chronologického či teritoriálneho vymedzenia. Autor robí zadosť aj predstaveniu klasických troch poaristotelovských škôl či hnutí, ktoré sa nezávisle od svojho učiteľa rozvíjali v prvých storočiach kresťanského staroveku. K hlavným postavám okrem iných patria Filón Alexandrijský, Pyrhón z Elidy či predstavitelia stoicizmu a novoplatonizmu.

Po predstavení filozofického backgroundu, z ktorého filozofia stredoveku vychádzala a ktorú tvorivo a multiformne postupne dotvárala, sa Chabada dostáva k prvým kresťanským zmyšľajúcim filozofom. K spomínaným mainstreamovým sústavám staroveku patrili napríklad manicheizmus a gnóza, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili nielen autorov kresťanského staroveku v oblasti filozofie, ale vyvolali doslova revolúciu aj v jednotlivých komunitách veriacich. Obidva tieto filozofické smery priniesli odozvu v podobe prvej kresťanskej apologetiky a spôsobili nástup tvorby kresťanského učenia – podľa tejto apologetiky sa zvyklo v minulosti členiť obdobie kresťanského staroveku na obdobie apoštolských otcov, obdobie apologetov a obdobie cirkevných otcov. Chabada však nechce členiť toto obdobie kresťanského staroveku z cirkevnej perspektívy. Preto navrhuje členenie z iného hľadiska: z perspektívy spracúvania antickej tradície, a to podľa toho, či šlo o vernú a vecnú interpretáciu, alebo o istý úpadok. V súlade s tým rozlišuje tri obdobia: začiatky, vrchol a doznievanie kresťanského staroveku ako obdobia s rôznym postojom ich predstaviteľov k problémom antiky.

Priblíženie kresťanskej antiky volí cez optiku Východ – Západ, pričom k Východu radí nezastupiteľné cirkevné osobnosti a vodcov prvých kresťanských škôl, ako boli Justín, Klement Alexandrijský a napríklad aj Dionýz Areopagita. Ku kresťanskému Východu neodlučne patria prvé dve kresťanské školy výkladu: antiochijská, založená na doslovnom výklade Písma (Lukián, Teodor z Mopsuestie), a alexandrijská škola (Klement Alexandrijský, Origenes) ponúkajúca alegorický výklad nadväzujúci na stoickú sémantiku.

V prípade západnej tradície autor venuje pozornosť veľkým postavám latinskej tradície, ako boli Tertulián, učiteľ Cirkvi sv. Irenej z Lyonu, Hieronym či symbol antickej vzdelanosti Lactantius. No najväčšia časť tejto práce je nepochybne právom venovaná sv. Augustínovi a jeho tvorbe.

Augustínom sa podľa niektorých autorov začína obdobie stredoveku – ak pomýšľame predovšetkým na otázku štylistickú a otázku žánrovú. Je to určite preto, lebo stredoveké komentáre s nástupom univerzít prinášajú úplne novú didaktickú, a teda aj žánrovú podobu, ktorá sa navyše premieta aj do jazyka a jeho zjednodušenia. Augustínova tvorba je pretkaná jeho štúdiom klasických diel, hlavne Hortensiových, ktoré obohatili jeho latinčinu i teologický rozhľad o nové sémantické odtienky, čo sa spätne odrazilo na jeho štylisticky presnom i rétoricky veľmi kvetnatom jazyku. Jednako sa nazdávame, že Augustínove diela patria svojou tematikou i ucelenosťou tvorby – ktorú autor približuje – k dielam, ktoré neodmysliteľne patria k akémukoľvek úvodu do štúdia stredovekej filozofie.

K hlavným témam Augustínovej filozofie, ktorú nám autor predstavuje, patria jednak

filozofické, jednak teologické témy. Jeho tvorba jasne kopíruje Augustínov život a jeho hľadanie. Preto je úplne správne začať charakteristiku jeho tvorby paušálnou témou hľadania pravdy, ktorá je hlavne v Augustínových raných dielach implicitne všadeprítomná. Okrem tejto témy Chabada približuje problematiku iluminácie, ktorá sa stane zdrojom mnohých gnozeologických teórií aj v stredoveku, ako aj otázku blaženého života, existencie Boha a vzťahu medzi vierou a rozumom, ako ho vníma Augustín. Určite veľmi zaujímavá a v stredoveku pregnantná je problematika pôvodu sveta a *creatio ex nihilo*.

Tu Augustín zaujíma veľmi korektné, filozoficky fundované stanovisko, ktoré sa snaží zdôvodniť čisto rozumovo, vychádzajúc z Platónovho *Timáia* či pytagorejskej náuky o číslach. Je zaujímavé pozorovať, ako sa kresťanská tradícia snúbi s tou filozofickou, hlavne v podobe Platónovho dedičstva. U Augustína sa stanovili základy kresťanskej filozofie, neskôr rozvíjanej napríklad aj Boethiom, čo sa týka tém, ale aj ich vysvetlenia. Autor tu preto právom vysvetľuje základy náuky o duši a tele u sv. Augustína, problematiku slobody a Božej milosti a asi najčastejšie u Augustína analyzovaný problém zla. Problematika zla bola v antike vnímaná často pod vplyvom manicheizmu, respektíve rôznych dualistických predstáv, ktoré videli príčinu existencie zla v skazenej ľudskej vôli, v slobodnej vôli či v nezriadených túžba tela. Augustín naopak prezentuje tento problém cez pozitívne stránky človeka a cez obnovu človeka prostredníctvom Božej milosti. Okrem týchto filozofických tém Chabada rozoberá aj politický aspekt Augustínovho učenia v diele *O Božom štáte*, kde sa prezentujú dve základné obce – pozemská a nebeská – a kde nachádza opodstatnenie pre existenciu cirkvi ako prostredníka milosti.

Okrem Augustína ako základného predstaviteľa kresťanskej antiky tu autor pomerne rozsiahlym spôsobom uvádza aj druhého veľkého autora a komentátora začínajúceho stredoveku Severína Boethia. Svojou tvorbou patrí medzi dôležité míľniky stredovekej filozofie – už aj z hľadiska rozsahu svojej tvorby zameranej hlavne na komentáre k Aristotelovi, ale i vlastnými logicky zameranými dielami. Dôležitým prínosom tohto autora je aj jeho prekladateľská činnosť, ktorou ponúkol latinskému Západu prvé latinské filozofické výrazy vychádzajúce z gréčtiny; tie sa neskôr stanú základnou terminológiou scholastiky a filozofie vôbec.

Na záver Chabada prináša zaujímavý sumár prekladov primárnych prameňov a literatúry i sekundárnych prameňov, ktoré sa touto tematikou zaoberajú. Okrem slovenských prekladov sa tu vynímajú aj tie české, nanešťastie však autor pozabudol na preklady a prekladovú literatúru staršieho dáta (máme na mysli napr. preklady Justínovho diela *Dialóg s Tryfónom* v *Patristickej čítanke* od J. Nováka z roku 1988 či Tertuliánov spis *Obrana kresťanů* od toho istého autora z diela *Čtvrtá patristická čítanka* z roku 1985, ďalej Origenov spis *Proti Celsovi* v diele *Patristická čítanka* z roku 1988). Ide o zaujímavé počiny a z hľadiska úplnosti by bolo dobré, keby boli v publikácii v literatúre spomenuté. Chýbajú aj niektoré súčasné štúdie (Navrátil M.: Origénés: o svobode volby. Úvodní studie a překlad. Olomouc UP 2007), ktoré sa zaoberajú konkrétnymi autormi z obdobia patristiky. Každopádne je výber zdrojov a rozsah literatúry ponechaný na autora a zdá sa, že ani pri najlepšej vôli nemožno k tejto téme uviesť úplný zoznam.

Treba povedať, že publikácia podobného druhu môže ľahko lavírovať medzi poku-

som o úplnosť dejinnofilozofického záberu stredovekej filozofie s jej všetkými osobnosťami a skúmanými oblasťami na jednej strane a tematicky či systematicko-filozoficky dostatočne komplexne podaným a vysvetľujúcim postojom vysokoškolskej učebnice. Musíme konštatovať, že predkladaná publikácia prináša vyvážený, a tým aj didakticky metodicky správny a pre študentov vhodný nástroj, pomocou ktorého sa môžu oboznámiť so stredovekou filozofiou. Škoda len, že tento plánovaný zámer vydať chronologicky na seba nadväzujúce viacväzkové dejiny stredovekej filozofie sa nekryje s prípadnými jednotlivými etapami či semestrmi štúdia stredovekej filozofie v rámci zvyčajného denného štúdia filozofie.

Poznávanie dejín má svoj účinok – prehĺbenie vzťahu toho minulého k našej súčasnosti, dôsledkom ktorého sa sami sebe stávame zrejmejšími a rozumieme si lepšie. Stávame sa súčasťou „prúdu“ tradície, ktorá nás dotvára. Z tohto hľadiska sa nám zdá byť predkladaná vysokoškolská učebnica veľmi dôležitá a nápomocná primárne v otázke priblíženia stredovekého myslenia tomu súčasnému – nielen pre študentov filozofie, ale aj pre odborníkov z dejín filozofie i laických čitateľov.

Rastislav Nemeč

Rastislav Nemeč
Katedra kresťanskej filozofie
Teologická fakulta TU
Kostolná 1
P. O. Box 173
814 99 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: rastislav.nemec@truni.sk

